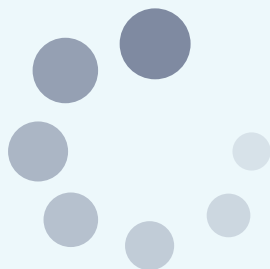

МР АНЂЕЛКА ПЕТРОВИЋ
КАТАРИНА КОЛАКОВИЋ

ЧИТАНКА

СРПСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ
ЗА ПЕТИ РАЗРЕД ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

САЧИЊЕНА У САРАДЊИ СА
ПРОФ. ДР АЛЕКСАНДРОМ ЈЕРКОВИМ

ЧИТАНКА

Српски језик и књижевност за пети разред основне школе

Аутори

Проф. др Александар Јерков, мр Анђелка Петровић, Катарина Колаковић

Илустрације

Боривоје Грбић, Shutterstock

Рецензенти

Проф. др Љиљана Пешикан Љуштановић, Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду

Ката Симић Мишић, професор српског језика и књижевности

Ивана Чукановић, ОШ „Душан Јерковић“, Ужице

Издавач

Вулкан издаваштво

Вулкан знање

Господара Вучића 245

Београд

www.vulkanznanje.rs

За издавача

Мирослав Јосиповић, Ненад Атанасковић, Саша Петковић

Директор

Нада Осмајић

Главни уредник

Марина Обрадовић

Уредник

Светлана Курђубић Ружић

Лектура

Редакција Вулкан знања

Коректура

Јелена Добриловић

Редакција Вулкан знања

Ликовни уредник

Предраг Ивановић

Графичко обликовање

Ана Јовановић

Дизајн корица

Никола Јованетић

Штампа

Тираж

ISBN

Министарство просвете Републике Србије
одобрило је овај уџбеник за употребу у
школама на основу решења број:
650-02-00371/2022-07 од 23.12.2022. године.

Copyright © Вулкан издаваштво, Вулкан знање, Београд, ????

Ниједан део ове књиге, ни у целини ни у деловима, не сме се умножавати, прештамповати или на било који начин дистрибуирати, укључујући и фотокопирање, снимање и сл., без дозволе аутора и издавача. Сва права задржана.

Драги петаці,

Читанка је књига у којој су најлепша дела српске и светске књижевности изабрана за ђаке ваших година. Желимо вам да кроз читање откривате нове пределе и да уживате у бојама, мирисима и звуцима природе. Волели бисмо да оплемените свој свет маштањем о авантурама са гусарима и фантастичним бићима. Надамо се да ћете осетити снагу љубави према домовини и дивити се јунацима који су је прослављали. Верујемо да ћете на странацама читанке препознати све чари свога детињства и лепоте породичног живота. Очекујемо да обогатите ваше знање старим народним мудростима.

Уживајте у читању!

Аутори

САДРЖАЈ

Водич кроз уџбеник	6
--------------------------	---

ФАНТАСТИКА И АВАНТУРА

<i>Вила зига ірад</i> , народна лирска песма	10
<i>До Злајноі Расуденца</i> , народна бајка	14
Душан Радовић, <i>Кайейан Џон Пийлфокс</i> (одломак)	23
Михаило Петровић Алас, <i>У царсїву їусара</i> (одломак)	32
Љубиша Ђокић, <i>Биберче</i> (одломак)	38
Љубивоје Ршумовић, <i>Љубуш о Тейици</i> (одломак)	45
Гроздана Олујић, <i>Маслачак</i>	49
Ивана Нешић, <i>Оймица</i> (одломак)	55
Џон Р. Р. Толкин, <i>Хобити</i> (одломак)	62
Тест 1	69

ПОРОДИЦА

Народне лирске породичне песме (избор)	72
<i>Највећа је жалосї за браїом</i>	72
Успаванке	74
Посленичке народне песме (избор)	78
<i>Кујунџија и хийройреља</i>	78
<i>Јабланова моба</i>	82
Милован Глишић, <i>Прва бразда</i>	84
Бранислав Нушић, <i>Кирија</i>	93
Бранко Ђопић, <i>Поход на Мјесец</i>	102
Владислава Војновић, <i>Обад</i> (одломак)	110
Игор Коларов, <i>Аїи и Ема</i> (одломак)	117
Тест 2	122

ДЕТИЊСТВО

Данило Киш, <i>Дечак и їас</i> (одломак)	124
Горан Петровић, <i>Месец над їейсијом</i> (одломак)	130
Антон Павлович Чехов, <i>Шала</i>	138
Стеван Сремац, <i>Чича Јордан</i>	145
Ivan Sankar, <i>Desetica</i> (odlomak)	153
Стеван Раичковић, <i>Прича о лойїи</i>	159
Владимир Андрић, <i>Тражим їошїовање</i>	165
Тест 3	168

ЈУНАШТВО И РОДОЉУБЉЕ

<i>Женидба Душанова</i> , народна епска песма (одломак)	170
<i>Урош и Мрњавчевићи</i> , народна епска песма (одломак)	179
<i>Зидане Скадра</i> , народна епска песма	184
<i>Свети Саво</i> , народна епска песма	189
Душан Васиљев, <i>Домовина</i>	193
Алекса Шантић, <i>Моја отаџбина</i>	196
Тест 4	199

ЧОВЕК И ПРИРОДА

Иво Андрић, <i>Мостови</i> (одломак)	202
Војислав Илић, <i>Зимско јујуро</i>	207
Милован Данојлић, <i>Шљива</i>	211
Десанка Максимовић, <i>Сребрне њесачице</i>	214
Данијел Дефо, <i>Робинзон Крусо</i> (одломак)	217
Тест 5	221

НАРОДНА МУДРОСТ

<i>Дјевојка цара надмудрила</i> , народна новела	224
<i>Еро с оноја свијетла</i> , шаљива народна прича	229
Кратке народне умотворине	233
Тест 6	237

О КЊИЖЕВНОСТИ

Милица Стојадиновић Српкиња, <i>Певам њесму на коју ме ово њамно облачијо вече њобуђује</i>	240
Јован Јовановић Змај, <i>Песмо моја</i>	243
Бранко Радичевић, <i>Певам дању, њевам ноћу</i>	246
Пеђа Трајковић, <i>Кад књије буду у моди</i>	249
Дејан Алексић, <i>Прича за лаку ноћ</i>	253
Тест 7	257
Регистар појмова	259

ВОДИЧ КРОЗ УЏБЕНИК

Иконица означава да текст постоји у звучној читанци уз уџбеник.

Утисци о прочитаном охрабрују те да опишеш свој доживљај прочитаног књижевног дела и слободно изнесеш своје мишљење и запажање.

РОД
ЛИРИКА
ВРСТА
НАРОДНА
ЛИРИСКА
ПЕСМА

ВИЛА ЗИДА ГРАД

У време пре појаве хришћанства, људи су веровали у много богова (паганско доба). Тада су настале наше најстарије народне лирске песме и оне се зову митолошке. У њима су сачувана веровања наших предака у чудесне моћи природе и у природна бића која њом управљају.

Да би објаснио природне појаве, тадашњи човек је покушао да их приближи себи и свакодневном животу, дајући им особине људи. Зато се јунаци митолошких песама (Сунце, Месец, виле, муње, громови) попут обичних људи жене, удају, имају породицу у којој се брину.

У песми која је пред тобом јавља се јунакиња с природним особинама, а то је вила. Док пажљиво читаш песму, обрати пажњу на њен лик и на чудесан град који подиже.

Град градила бјела вила
Ни на небо ни на земљу,
Но на грану од облака;
На град гради троје врата:
Једна врата сва од злата,
Друга врата од бисера,
Трећа врата од шкерлета.
Што су врата суза злата,
На њих вила сина жени;
Што су врата од бисера,
На њих вила кћер удава;
На њих вила сама сједи,
Сама сједи, погледује,
Ђе се муња с громом игра,
Мила сестра су два брата
А невеста с два ђевера;
Муња грома надиграла,
Мила сестра оба брата,
А невеста два ђевера.

« 10

11 »

НЕПОЗНАТЕ РЕЧИ
шкерлет, шкерлет – окупљена тавана љубичасто-орњене боје;
су – оиде; са
невеста, невеста – девојка која се удаје, млада
Ђевер, девер – мужевљев брат, пратилац младе на венчању

УТИСЦИ О ПРОЧИТАНОМ
Шта ти је у песми *Вила зида град* највише привукло пажњу? Издвој најупечатљивије детаље из песме и објасни свој одговор.

ИСТРАЖУЈЕМО

ГРАД ГРАДИЛА БЈЕЛА ВИЛА
Где вила подиже свој град? Зашто је изабрала баш то место? Како замислиш *грану од облака*? Шта би она могла да представља на небу?

НА ГРАД ГРАДИ ТРОЈЕ ВРАТА
Опиши врата вилиног града. Обрати пажњу на боје и материјале од којих су направљена. За које се догађаје везују прва и друга врата? Како замислиш вилину децу? Која су врата вилина? Размисли због чега су њој причала баш та врата. Зашто она на њима седи сама? Шта вила посматра? Покуши боје врата са примером који вила прати. Имајући у виду да митолошке песме говоре о постанку света, небеских тела и природних појава, покушај да одгонетнеш коју би природну појаву могла да описује ова песма.

МУЊА ГРОМА НАДИГРАЛА
Како су у песми приказани муња и гром? Којом стилском фигуром је дочарана њихова игра? Са ким се пореди муња и гром? Размисли због чега су природне појаве доведене у везу са породичним односима.

ПЕСМА О ВИЛИНОМ ГРАДУ
Још једном пажљиво прочитај песму у себи и обрати пажњу на избор речи. Има ли у песми речи које се понављају? Које су то речи? Шта је песма тиме добила?

ПОДСЕТНИК
Персонификација је стилска фигура којом се стварима, предметима и појавама приписују (дају) особине људи.

Објашњење непознатих речи и појмова.

Подсетник на појмове које си усвојила/усвојио у претходним разредима.

Мотивациони увод у читање и локализација текста.

Истражујемо свет књижевног дела помоћу питања која усмеравају твоју пажњу на све оно што је важно за разумевање тог дела.

Објашњење нових књижевних појмова које треба да усвојиш.

Домаћи задатак те подстиче да на другачији и креативан начин истражиш, допуниш и обогатиш сазнања до којих си дошла/дошао на часу. У договору са наставником/наставницом одабери задатак у вези са књижевним делом које ти се допадне. Важно је да тај задатак на најбољи начин представи твој таленат.

ЗВУЦИ ЗНАЊА

При сусрету с прозним књижевним делом (приповеком, новелом или романом) важно је да разликујеш приповедача и писца (аутора). **Приповедач** је неко ко у књижевном делу прича причу. Тако у овој причи Данила Киша причу прича пас Динго, а таквих примера има и у делима других писаца. Овде је очигледно да је један приповедач пас Динго, да је онај ко пише писмо дечак Алди, а аутор је Данило Киш. Он је замислио све што каже пас и све што је написао дечак. Зато је ово добар пример да научиш да разликујеш приповедача, онога ко приповеда у делу, и аутора, онога чије је дело, ко је све то замислио, на је створно и приповедача. Приповедач може да говори у првом или у трећем лицу, а врло ретко у другом лицу.

Писац или аутор је неко ко пише књижевно дело и налази се ван света књижевног дела.

УПОЗНАЈ АУТОРА

Данило Киш

Данило Киш (1935–1989) један је од најважнијих српских књижевника 20. века. Родом се у Суботини. Кишов отац био је Јевреј, а мајка Првгорка, што је, током Другог светског рата, обезбедило живот Кишове породице. Да би заштитио породицу од нацистичког прогона, Кишов отац је заменио своје породично презиме Киш у мађарску верзију тог презимена – Киш. Кишовог оца одволе у логор Аушвиц. Киш је, са мајком и сестром, живео код деде на Цетињу. Они догађаји пресудно су утицали не само на Кишиво одрастање већ и на његов књижевни рад, о чему говори и збирка прича *Раци јади*. Аутор је и романа *Башаја, Ајдео и Пешчаник* и збирки прича *Гробица за Бориса Давидовића* и *Енциклопедија мртвих*. Добитник је значајних домаћих и иностраних књижевних награда.

ЗВУЦИ ПРОШЛОСТИ

Сцена из филма *Леси се враћа кући*

Један од најпознатијих дечјих романа о пријатељству између дечака и пса носи наслов *Леси се враћа кући*. Књига о дечаку Цоу и псу Лесу толико је популарна да се не зна тачан број језика на које је преведена широм света. Филмски уметници, инспирисани овом дирљивом причом, још 1943. године снимају истоимени филм у коме глуми, касније чувена, Елизабет Тејлор. Филм је имао седам наставака, а занимљиво је да је Леси (женку) у сваком наставку глумио пас који је мушкар. Копио је Леси позната и славна говори и чињеница да данас именован Леси означавамо једну расу паса. О којој раси је реч:

- а) шарпланинац   б) шкотски овчар
в) немачки овчар   г) јазавичар

Заокружи слово испред тачног одговора.

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

АУСТРАЛИЈСКИ ДИВЉИ ПАС

Користећи се енциклопедијом и интернет претраживачем, сазнај нешто више о аустралијском дивљем псу дингу. У договору са наставником/наставницом биологије или географије, можеш направити плакат за кабинет или презентацију коју бисте одгледали на часу. Упореди сазнања до којих си дошла/дошао с начином на који сте на часу српског језика замислили и описали Андријевог Динга.

ВУК САМОТЊАК

Уз мало упорности, претражујући интернет можеш пронаћи један стари али врло леп филм о пријатељству дечака и пса. У питању је филм из 1972. године под називом *Вук самоћњак*. Филм је режирао Обрад Глушчевић, а у филму се први пут појавио сада чувени глумац Славко Штимац. Често се филмови снимају на основу књига. У случају *Вука самоћњака* било је обротно. Маја Глушчевић је 1983. на основу филма написала истоимени роман. Ако пронађеш филм, организуј одељењу пројекцију у кабинету за српски језик или у школској библиотеци. Обавезно упоредите филм с Кишовом причом о дечаку и псу.

Сцена из филма *Вук самоћњак*

Звучи прошлости садрже занимљивости и питања на која се не очекује да одмах знаш одговор. До њега ћеш доћи читањем и истраживањем.

Упознај аутора је позив да сазнаш више о писцима чија дела читаш.

Решавајући питања у тестовима, подсетићеш се онога што си научила/научио и проверићеш стечено знање.

ТЕСТ 3

1 Поред имена књижевног јунака упиши број који стоји испред назива књижевног дела у коме се тај јунак појављује.

1. *Деџак и вас* _____ Пиле
2. *Шала* _____ Алди
3. *Чича Јордан* _____ Нађењка

Заокружи слово испред тачног одговора.

1 На основу кратке биографије, препознај о ком писцу је реч.

Рођен у Сенту. У историји српске књижевности заузео је веома важно место као један од најзначајнијих писаца 19. века. Негови романи, као што су *Пољ Тара и вој Сиври*, *Никова слава* и *Зона Заифирова*, којима је дочарао атмосферу српских градова и села користећи се и хумором, екранизовани су крајем 20. и почетком 21. века.

У питању је _____
(упиши име и презиме аутора)

1 Који облик приповедања препознајеш у одломку из *Десетнице* Ивана Цанкара?

Она танка, кизлана, сребрна десетница, каквих већ одавно нема. Кап сам је узео у руку, обрнуо ме блажено осветлање. Све је умртгало, заталасало се у мени, подигло ме увис, као у пламену љубави. Видео сам ону драгу, увену, дрхтаву руку која је међу прстима држала последњу десетницу и најзад је спустила у писмо. Јер десетница је била последња, то сам знао, као да је на њој било записано.

Облик приповедања: _____

1 4. У одломку из *Приче о лопици* Стевана Раичковића **појучи** поређење.

Разговор је трајао прилично дуго: фудбал је стајао педесет два динара, а ми смо између себе сакупили света седам. Недостајало нам је још 45. А динар је у нашим очима био велик као петосратница.

1 5. **Заокружи** слово испред назива за књижевну врсту којој припада *Шала* Антона Павловича Чехова.

Бодови	Оцена
5	5 😊
4	4 😊
3	3 😊
2	2 😊
1	1 😊

а) шалава прича
б) новела
в) бајка

Заокружи слово испред тачног одговора.

«168»

На крају читанке налази се регистар појмова који се у њој помињу.

РЕГИСТАР ПОЈМОВА

А
ауторска (уметничка) бајка, 53
ауторска (уметничка) новела, 143

Б
бајка, 21
бравалице, 234

Г
глумац, 100

Д
десетерац, 177
дескрипција, 204
дидскалџе, 29
дијалог, 29
драма, 30
драмска плица, 43
драмска радња, 43

Е
епитет, 76
стални епитет, 76
енска народна песма, 177
есеј, 205

З
загонетке, 234

Ј
једночинка, 100

К
карактеризација јунака, 91
стиљска (морална) карактеризација, 91
језичка карактеризација, 91
катрен, 195
костимограф, 100

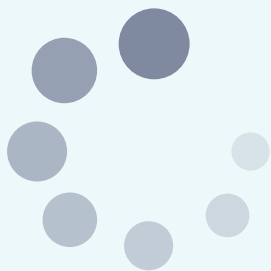
Л
лирска песма, 197
лирски субјект, 197

М
мит, 48
митолошке народне лирске песме, 12
митска прича, 48

259 »

ΦΑΝΤΑΣΤΙΚΑ И ΑΒΑΝΤΟΥΡΑ

ВИЛА ЗИДА ГРАД

У време пре појаве хришћанства, људи су веровали у много богова (паганско доба). Тада су настале наше најстарије народне лирске песме и оне се зову митолошке. У њима су сачувана веровања наших предака у чудесне моћи природе и у натприродна бића која њом управљају.

Да би објаснио природне појаве, тадашњи човек је покушао да их приближи себи и свакодневном животу, дајући им особине људи. Зато се јунаци митолошких песама (Сунце, Месец, виле, муње, громови) попут обичних људи жене, удају, имају породицу о којој се брину.

У песми која је пред тобом јавља се јунакиња с натприродним особинама, а то је вила. Док пажљиво читаш песму, обрати пажњу на њен лик и на чудесан град који подиже.

НЕПОЗНАТЕ РЕЧИ

шкерлет, скерлет – скупопцена
тканина љубичастоцрвене боје

су – овде: са

невјеста, невеста – девојка
која се удаје, млада

ђевер, девер – мужевљев брат,
пратилац младе на венчању

Град градила б'јела вила
Ни на небо ни на земљу,
Но на грану од облака;
На град гради троје врата:
Једна врата сва од злата,
Друга врата од бисера,
Трећа врата од шкерлета.
Што су врата суха злата,
На њих вила сина жени;
Што су врата од бисера,
На њих вила к'ћер удава;
Што су врата од шкерлета,
На њих вила сама сједи,
Сама сједи, погледује,
Ђе се муња с громом игра,
Мила сестра су два брата
А неvjеста с два ђевера;
Муња грома надиграла,
Мила сестра оба брата,
А неvjеста два ђевера.

УТИСЦИ О ПРОЧИТАНОМ

Шта ти је у песми *Вила зида њрад* највише привукло пажњу? Издвој најупечатљивије детаље из песме и образложи свој одговор.

ИСТРАЖУЈЕМО

ГРАД ГРАДИЛА Б'ЈЕЛА ВИЛА

Где вила подиже свој град? Зашто је изабрала баш то место? Како замишљаш *їрану од облака*? Шта би она могла да представља на небу?

НА ГРАД ГРАДИ ТРОЈЕ ВРАТА

Опиши врата вилиног града. Обрати пажњу на боје и материјале од којих су направљена. За које се догађаје везују прва и друга врата? Како замишљаш вилину децу? Која су врата вилина? Размисли због чега су њој припала баш та врата. Зашто она на њима седи сама? Шта вила посматра? Повежи боје врата са призором који вила прати. Имајући у виду да митолошке песме говоре о постанку света, небеских тела и природних појава, покушај да одгонетнеш коју би природну појаву могла да описује ова песма.

МУЊА ГРОМА НАДИГРАЛА

Како су у песми приказани муња и гром? Којом стилском фигуром је дочарана њихова игра? Са ким се пореде муња и гром? Размисли због чега су природне појаве доведене у везу са породичним односима.

ПЕСМА О ВИЛИНОМ ГРАДУ

Још једном пажљиво прочитај песму у себи и обрати пажњу на избор речи. Има ли у песми речи које се понављају? Које су то речи? Шта је песма тиме добила?

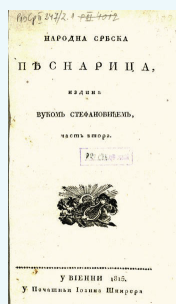
ПОДСЕТНИК

Персонификација је стилска фигура којом се стварима, предметима и појавама приписују (дају) особине људи.

ЗВУЦИ ЗНАЊА

Вук Стефановић
Караџић (1787–1864)

Прво издање *Мале
јрссјонародње
славеносербске
јјеснарице*

Народна књижевност је назив за стваралаштво које се преносило усменим путем, из генерације у генерацију. Стварали су је даровити појединци који су углавном остали анонимни (непознати). С обзиром на начин преношења, дела народне књижевности нису могла да остану увек у истом, непромењеном облику. Због тога данас постоји више варијанти једне исте песме или приче. Српска књижевност има изузетно богату и лепу народну књижевност. Она је до наших дана сачувана захваљујући пре свега великом труду Вука Стефановића Караџића на прикупљању, бележењу и објављивању народних умотворина (песамa, приповедака, бајки, пословица, загонетки итд.).

Народне лирске песме су се, такође, преносиле усменим путем. Вук Стефановић Караџић их је назвао *женским јјесмама* јер су их најчешће певале жене и девојке, некада да изразе своја дубока осећања, некада ради забаве и разговора. Постоји више врста народних лирских песамa: митолошке, обредне, обичајне, посленичке (песме о раду), породичне, љубавне, шаљиве...

Митолошке народне лирске песме су веома стара врста лирских песамa, у којима се чува веровање у то како су настали свет, природа и све њене појаве. У њима се јављају ликови попут Сунца, Месеца, звезда, натприродних бића (виле, змајеви). На основу ових песамa закључујемо како су наши преци објашњавали различите појаве у свету који их је окруживао. Веровали су да природа има душу и свакој њеној појави давали су људске особине. Зато се јунаци ових песамa жене, удају и имају децу. Свашта им се догађа и пролазе кроз разне ситуације, које сваком човеку нешто говоре о људима и о томе шта су живот и свет.

ЗВУЦИ ПРОШЛОСТИ

Виле су натприродна бића која се појављују у српској народној књижевности чешће од свих других фантастичних бића. Обично су представљане као младе лепе девојке дуге златне косе, одевене у беле хаљине. Често имају крила, па могу да лете. Осим тога, могле су се и претварати у животиње (у лабуда, вука, сокола, змију). Веровало се да виле живе на различитим местима, увек у природи, далеко од људи: на планинама, у језерима или рекама, у шумама, под земљом или у облацима. Виле се често заљубују у младиће, али да би та веза опстала, човек мора да се придржава одређених правила, која не сме прекршити. Неке виле су биле заштитнице и пријатељи великим јунацима, па је тако чувена вила Равијојла, посестрима Марка Краљевића. Виле су најчешће приказане као добра бића. Оне воле да певају и играју, умеју да лече јуначке ране задобијене у боју. Мана им је што могу бити врло осветољубиве ако их неко надмаши у лепоти или певању.

Виле су најпопуларнија бића у нашој народној књижевности, а срећу се и у другим културама и традицијама. У многим цртаним филмовима појављују се виле. Присети се која од наведених јунакиња Дизнијевих анимираних и играних филмова највише личи на вилу:

- а) Ружица   б) Лепотица   в) Звончица

Заокружи слово испред тачног одговора.

⚙ ЧУВАРИ ПРИРОДЕ

Постоје многи називи који у себи садрже придев *вилин*. Истражи шта се крије под називима вилина коса, вилин коњиц, вилино коло, вилино сито, вилин извор. Објасни ове појмове друговима из одељења. Не заборави да им притом покажеш како изгледају ове загонетне појаве. У истраживању ти може помоћи наставник/наставница биологије.

⚙ ЧУВАРИ РЕЧИ

Реч *вила* која означава натприродно биће већ је објашњена. Међутим, ова реч различито изговорена може означавати и неке појаве и предмете. Откриј које су то нове речи и протумачи њихово значење.

⚙ ЧУВАРИ УМЕТНОСТИ

Рекли смо већ да су виле понекад осветољубива бића. Свете се онима који су лепши од њих или који боље певају. Један истакнути српски сликар дочарао је амбијент у коме два наша велика епска јунака, Марко Краљевић и Милош Обилић, на коњима пролазе гором, а из прикрајка их посматра вила, која вреба једног од њих да га устрели баш зато што ју је надмашио у певању. На основу датог описа, сазнај о којој слици је реч и ко је њен знаменити аутор. Ако можеш, користи интернет претраживач. Епску песму која говори о томе читаћеш у следећем разреду.

⚙ ЧУВАРИ ПРОШЛОСТИ

У песми *Вила зиди њаг* помиње се игра муња и громава. У древна времена људи су појаву громава и муња доводили у везу са гневом богова. Сматрали су да њих на небу изазивају божанства када се свађају или кад су љута. У уметности један грчки бог се често приказује како држи муње у руци. Распитај се о ком богу је реч и зашто баш он држи муње.

НАРОДНЕ ЛИРСКЕ ПОРОДИЧНЕ ПЕСМЕ

(ИЗБОР)

Породица је одувек заузимала важно место у нашој традицији. Она је била стуб патријархалног друштва, у коме је глава породице био отац (мушкарац). Остали односи у њој били су јасно одређени. Жена у патријархалном друштву имала је подређен положај у односу на мушкарца. О различитим односима међу члановима породице у нашој усменој књижевности спеване су песме које називамо породичним. Оне најчешће говоре о љубави сестре према брату и мајке према деци, а ређе о љубави брата према сестрама, међусобној љубави међу сестрама, очевој љубави према деци или пак деце према родитељима. Међу овим песмама посебно место припада успаванкама.

Пред тобом је неколико народних лирских породичних песама. Пажљиво их прочитај и размишљај на који начин је приказана снага породичне љубави.

НАЈВЕЋА ЈЕ ЖАЛОСТ ЗА БРАТОМ

Сунце зађе за Невен, за гору,
Јунаци се из мора извозе.
Бројила их млада Ђурђевица.
Све јунаке на број набројила,
До три њена добра не наброји:
Прво добро – Ђурђа господара,
Друго добро – ручнога ђевера,
Треће добро – брата рођенога.
За Ђурђем је косу одрезала,
За ђевером лице изгрдила,
А за братом очи извадила.
Косу реже, коса опет расте;
Лице грди, а лице израста;
Али очи не могу израсти,
Нити срце за братом рођеним.

НЕПОЗНАТЕ РЕЧИ

гора – планина, брдо

извозити – овде: приспети на обалу

добро – овде: драга особа

господар – старешина куће, породице, домаћин

ручни ђевер – девер, мужевљев брат

изгрдити – овде: учинити ружним, унаказити; гребање лица и сечење косе било је део погребног обреда. Жена је била дужна да за мужем или девером, као знак жалости, одсече косу и изгребе лице.

У Будиму граду чудно чудо кажу,
 На зло по јунаке, горе по девојке:
 Јунацима кажу танку пређу прести,
 Танку пређу прести, ситан везак вести;
 Девојкама кажу Будим град зидати,
 Будим град зидати, куле изводити.
 Благо оном брату који има сеју!
 Сеја ће за брата танку пређу прести,
 Танку пређу прести, ситан везак вести;
 Благо оној сеји која има брата!
 Братац ће за сеју Будим град зидати,
 Будим град зидати, куле изводити.

НЕПОЗНАТЕ РЕЧИ

пређа – вунени, памучни или ланени конци састављени упредањем

прести – правити нити упредајући вретеном или прстима

везак – умањено од *вез* (шара, украс извезен на тканини)

вести – израђивати вез

изводити – овде: направити, начинити

сеја – сестра

Двије сеје брата не имале,
 Па га вију од бијеле свиле,
 Од бијеле и још од црвене;
 Струк му међу дрво шимширово,
 Црне очи два драга камена,
 Обрвице морске пијавице,
 Ситне зубе два низа бисера;
 Залажу га медом и шећером:
 „То нам једи, па нам пробесједи!”

НЕПОЗНАТЕ РЕЧИ

вити – обавијати око нечега, умотавати

метати – стављати

шимширово дрво – врста зимзеленог украсног жбуна

пијавица – врста црва који се припија уз тело и храни се крвљу

залагати – хранити

пробесједити – проговорити

УСПАВАНКЕ

НЕПОЗНАТЕ РЕЧИ

санак – сан

сит – овде: до миле воље,
у највећој мери

подранити – поранити

Санак иде низ улицу,
Води децу за ручицу,
И дечици говори:
„Спавајте ми, децо мила,
Да се сити наспавате,
Да изјутра подраните
И мајчицу одмените.”

НЕПОЗНАТЕ РЕЧИ

задојити – нахранити

радин – вредан, радан

хитар – брз, окретан

Мајка Јову у ружи родила,
Ружица га на лист дочекала,
Бела вила у свилу повила,
А пчелица медом задојила,
Ластавица крилом покривала,
Нек је румен кô ружа румена,
Нек је бијел кô бијела вила,
Нек је радин кô пчела малена,
Нек је хитар као ластавица.

УТИСЦИ О ПРОЧИТАНОМ

Која је песма из овог избора оставила најснажнији утисак на тебе? Објасни због чега си изабрала/изабрао баш ту песму. Који је породични однос, по твом мишљењу, најупечатљивије приказан? Издвој песму коју сматраш најосећајнијом.

ИСТРАЖУЈЕМО

СВЕ ЈУНАКЕ НА БРОЈ НАБРОЈИЛА

Обрати пажњу на уводну слику песме *Највећа је жалост за браћом*. Које асоцијације у теби изазива представа сунца које залази за планину? Шта је наговештено сликом заласка сунца? Одакле се враћају јунаци? Кога очекује млада Ђурђевица? Како их народни певач једним именом назива? Зашто бира баш ту реч? Како Ђурђевица изражава свој бол за мужем, девером и братом? Шта мислиш, зашто народни певач описује бол кроз њене поступке, а не речи? Зашто млада жена не говори? Кога највише жали? Објасни на основу чега си то закључила/закључио.

У последњем делу песме изражена је супротност између поступака младе Ђурђевице и онога што је донело време након несрећног догађаја. Подвуци те стихове. Зашто се истичу те супротности?

Размисли због чега народни певач бол младе Ђурђевице приказује тако што она уништава сопствене очи, косу и лице? Шта могу појединачно представљати коса, лице и очи, какве вредности означавају? По важности за живот човека, шта је надокнадиво, а шта није? Повежи тај закључак са осећањима бола и љубави младе Ђурђевице.

БЛАГО ОНОМ БРАТУ КОЈИ ИМА СЕЈУ!

О каквом чуду се говори на почетку песме? Шта се тражи од младића, а шта од девојака? Како је једино могуће спасти се из овакве невоље? Шта нам тиме народни певач поручује? Ко нам увек, а најчешће и једино, прискаче у помоћ? Кад ти имаш неки проблем, ко ти обично помаже да га решиш?

ДВИЈЕ СЕЈЕ БРАТА НЕ ИМАЛЕ

Шта је тема ове песме? Чега се играју две сестре? Зашто очи праве од драгог камена? Од чега су лутки направиле зубе, а од чега обрве? Покушај да објасниш зашто су се за то определиле. Зашто хране лутку? Шта кроз игру девојчице изражавају?

Подвуци све придеве који стоје уз именице и описују их. Обрати пажњу какве су особине истакнуте тим придевима. Да ли је реч о стварним, реалним особинама или одликама које нису карактеристичне за тај појам? Сви подвучени придеви заправо јесу примери за стилску фигуру која се зове епитет.

СПАВАЈТЕ МИ, ДЕЦО МИЛА

Како је приказан сан у овој песми? Које особине има? Те особине добија захваљујући употреби једног стилског средства. Како се оно зове? Како је употреба стилске фигуре утицала на значење песме? Шта сан поручује деци? Чије се жеље крију иза његових речи?

МАЈКА ЈОВУ У РУЖИ РОДИЛА

Како је у песми приказано Јовино рођење? Издвој мотиве који се јављају у слици његовог рођења и одрастања. Шта је тиме наговештено? У каквом окружењу расте Јова? Која је стилска фигура употребљена у другом делу песме? У чему је њена улога? Које врлине треба Јова да има? Зашто су важне баш те особине за његов каснији живот? Ко му то жели?

Која реч стоји уз именицу *вила*? У народној књижевности се увек уз ту именицу јавља иста реч. Такве речи називамо сталним епитетима.

ПОДСЕТНИК

Поређење је стилска фигура у којој се нешто пореди са нечим по сличности. Две појаве се доводе у везу преко заједничке особине. Поређење ћеш препознати по речима као, попут, налик... На пример, у народној књижевности: румен кô ружа, бијел кô бијела вила, радин кô пчела, хитар као ластавица.

ЗВУЦИ ЗНАЊА

Породичне лирске народне песме певају о животу у патријархалној породици и о односима који у њој владају. Оне су углавном кратке и у њима се приказује стање у породици какво је највероватније било, без улепшавања и претеривања. Најчешће се истиче љубав мајке према деци и сестре према брату.

Успаванке су веома стара врста лирских песама које су певале најчешће мајке (или баке) деци пред спавање како би их успавале. У песми се детету изричу жеље које се тичу његовог срећног и здравог одрастања и каснијег живота. У време кад су ове песме настајале, веровало се да речи имају магијску моћ којом могу заштитити дете од сваког зла и да ће се оно што је речено у успаванци обистинити.

Епитет је стилска фигура којом се неком бићу, предмету или појави даје нека реална (стварна), постојећа особина. Улогу епитета најчешће имају придеви. На пример: *џанка* пређа, *румена* ружа, *пчела малена*.

Стални епитет је врста епитета који се јавља у народној књижевности. Стални епитет је онај који стоји увек уз исту реч. Тиме најважнија и најупечатљивија особина онога на шта се стални епитет односи остаје заувек његова карактеристика. На пример: *бела* вила, *сћара* мајка, *равно* поље, *верна* љуба. Улогу сталног епитета, поред придева, могу имати и именице, на пример: *десница* рука.

ЗВУЦИ ПРОШЛОСТИ

Српски језик се од многих других светских језика, рецимо енглеског, разликује по томе што има посебну реч за означавање сваке врсте родбинске повезаности. У бројним страним језицима постоје именице *рођаци* или *џреци* којима се означавају сродници већ после другог колена и даље. А у нашем језику чак и прадедин отац има свој назив, а то је аскурђел. Међутим, оно што је заједничко за велики број светских језика (међу којима је и српски) јесте да постоје речи које на свим тим језицима звуче готово исто или слично. Једна од њих је реч која означава једног веома блиског члана породице. Да ли знаш о коме се ради?

На великом броју светских језика, реч која се исто или слично изговара јесте:

а) **мама**   б) **тата**   в) **баба**   г) **деда**

Заокружи слово испред тачног одговора.

ГРАНЕ НАЈЛЕПШЕГ СТАБЛА

Сигурно знаш да се односи у породици могу приказати преко породичног стабла. Направи своје породично стабло користећи Прези презентацију. Потруди се да дођеш до што више информација о својим прецима, тако да твоје стабло буде што раскошније. У току рада, обнови и све називе за сроднике, како би могла/могао да их повежеш и испричаш ко ти је био прадеда, ко је мамина сестричина и слично.

СПАВАЈМО, САЊАЈМО

Имала/имао си прилике да прочиташ усаванке, песме којима се деца успављују. Откриј зашто је људима уопште потребан сан, колико је често у току спавања могуће сањати и зашто се уопште сања.

ПОСЛЕНИЧКЕ НАРОДНЕ ПЕСМЕ

(ИЗБОР)

Песма *Кујунџија и хитропреља* припада народним лирским песама о којима учиш у петом разреду. То су посленичке или песме о раду. Прочитај песму *Кујунџија и хитропреља*, па обрати пажњу на разговор главних јунака и загонетни почетак.

НЕПОЗНАТЕ РЕЧИ

кујунџија – занатлија који прави (кује) предмете од злата и сребра

хитропреља – девојка или жена која хитро (брзо) преде

повјесмо – свежањ вуне који се везује за преслицу

вјенци – круне које младенци на дан венчања носе у цркви

обоци – минђуше или наушнице

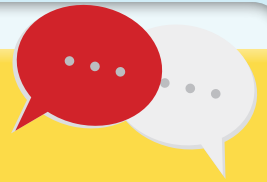
КУЈУНЏИЈА И ХИТРОПРЕЉА

Што се сија крај горе зелене:
Да л' је сунце, да л' је мјесечина?
Нит је сунце, нит је мјесечина,
Већ два златна рога од јелена,
У њима су два града грађена,
У једном је кујунџија Јанко,
У другоме Јања хитропреља,
Поручује кујунџија Јанко,
Поручује Јањи хитропрељи:
„Ој Бога ти, Јањо хитропрељо!
Да ти пошљем малено повјесмо,
Опреди ми шатор и кошуљу,
А што теби од тога остане,
Ти опреди себи у дарове.”
Јања била мудрија од Јанка,
Поручује кујунџији Јанку:
„Ој Бога ти, кујунџија Јанко!
Да ти пошљем малену парицу,
Сакуј мени в'јенце и обоце,
А што теби од тога остане,
Поткуј твога добра коња вранца,
Нека ти је међу браћом фала.”

УТИСЦИ О ПРОЧИТАНОМ

Какав утисак је на тебе оставила песма *Кујунџија и хитропреља*? Издвој детаљ или детаље које сматраш најзанимљивијим. Да ли ти је у песми нешто било загонетно? Ако јесте, објасни зашто.

ИСТРАЖУЈЕМО

ДВА ЗЛАТНА РОГА ОД ЈЕЛЕНА

Издвој необичне детаље из уводне песничке слике. Размисли која је њихова уметничка улога. Како необичан почетак песме утиче на слушаочеву или читаочеву пажњу и знатижељу?

ПОРУЧУЈЕ КУЈУНѢИЈА ЈАНКО

Ко су становници необичних градова? Обрати пажњу на њихов разговор. Шта кујунџија Јанко поручује Јањи хитропрељи? Због чега његов захтев можеш сматрати несвакидашњим? Шта то на скривен начин казује о Јанковом карактеру, а шта о његовим стварним намерама? Да ли је Јанкова једина жеља да провери Јањину хитрост у ткању? Шта Јанко у ствари жели да провери?

ЈАЊА БИЛА МУДРИЈА ОД ЈАНКА

Како Јања хитропреља одговара на Јанков захтев? Шта Јањин одговор казује о њеном карактеру? Размисли да ли је Јанко задовољан оним што је чуо. Образложи свој одговор.

Ко је победник у надмудривању кујунџије и хитропреље?

ОПРЕДИ МИ ШАТОР И КОШУЉУ

У нашој народној култури директно изражавање и испољавање осећања, поготово љубави, било је веома ретко. Тако су се осећања могла исказати и преко предмета чије је значење данас нејасно и скривено. У песми *Кујунџија и хитропреља* помињу се шатор и кошуља као предмети који имају посебно значење у народној култури. У питању су дарови које девојка спрема за своје сватове и будућег младожењу. Обрати пажњу на Јанков захтев. Зашто Јанко тражи да Јања изатка баш шатор и кошуљу?

Одгонетни смисао Јањине скривене поруке Јанку. Због чега Јања тражи *обоце*? У којој прилици млад момак и девојка носе *в'јенце*?

Повежи симболику шатора, кошуље, минђуша и круна са загонетним почетком песме. Прочитај у *Звуцима прошлости* шта представља јелен и каква је симболика његових рогова у народној култури.

МЕСЕЦ НАД ТЕПСИЈОМ

(ОДЛОМАК)

Месец над тепсијом је прича коју је написао Горан Петровић – један од најпознатијих савремених српских писаца. Својом причом Горан Петровић те води у давна времена када је свет освајао Александар Македонски. Упознаће те и са дедом и унуком који воле да причају и слушају приче о далеким временима и славним јунацима. Већ прва реченица изгледа као мала загонетка, размисли о њој. Тако са посебним трудом треба читати до краја проповетку. После уводног дела, у којем разговарају и помало се надмудрују бака и дека, следи одломак из приче који је тако написан као да је јунак упао у дедину причу и да заједно с њим доживљава оно што му је деда причао.

БЕЛИ ХЛЕБ ОД ПРЕТЕРИВАЊА

Док је деда обично говорио у себи, али бучно и жустро, бака је често причала наглас, међутим, увек веома тихо, са посебним миром.

– Мушкарци нису вешти да речи отребе од разметања – објашњавала је она, једноставно, узрок иначе веома сложене разлике између женског и мушког причања. – Осим тога, они слабо виде, уз њих се лако привуку, а затим стално и настане претеривања сваке врсте.

Деда је са прозора управо скидао лаке дневне завесе, наместо њих качио оне вечерње, свеже, загасито ткане, била је ноћ облачног месеца, густа, као исцеђена из крупне купине. Послове око смене светла и таме није радо препуштао другима, сматрао нас је исувише неодговорнима за тако важне радове. Никада нам није заборавио када смо једном приликом, из чисте лености, ноћне завесе оставили до поднева, на зидове се ухватила тмица дебела три прста, девет навршитих ведрица креча је потрошио док кућу није разданио и изнутра.

НЕПОЗНАТЕ РЕЧИ

жустро – хитро, окретно, брзо

отребити – очистити од отпадака

разметати се – хвалити се, правити се важан

тмица – тмина, тама, мрак

навршит – пун до врха, препун

ведрица – суд за држање или ношење воде, ведро

– Чуо сам те, чуо! – рекао је деда, поправљајући наборе сумрака.

– Зар говорим мимо истине? – осмејнула се она крајем усне. – Како си се само хвалио када смо се узимали. Те дом ми има два димњака, те коњ ми је прави ат, нема бољег у селу, а амбар препун, хоће да прсне. Ја после видим кров пробијен на два места. Истина, на обе рупе дими. О коњу боље да не причам, седло није могао да трпи. А амбар стварно крцат, али претеривањима, кукуруза једва да је било за четири товара и то мериш ли великодушно трећине као лакше половине.

– Просенило ти памћење – одмахнуо је деда руком. – Кукуруза је увек било довољно.

– За проју. Бели хлеб смо месили од твојих претеривања – осмејнула се бака другим крајем усне.

– Тачно, зато је био мек као душа – није се предавао деда.

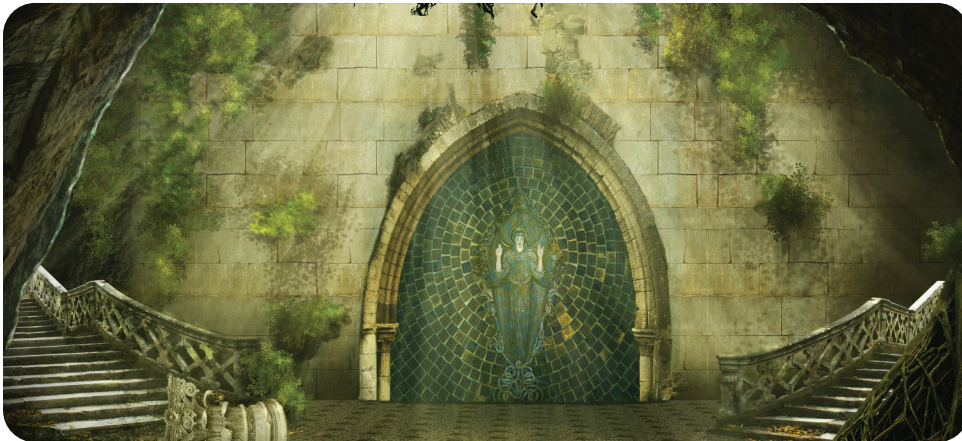
Бака је заћутала. Било јој незгодно да се сагласи или јој понестало смејуљака. Можда се и сетила како је као млада нарочито волела да вечера баш бели хлеб замешен од дединих претеривања. Одломиш крајку, гризнеш, прво рсне, а онда се топи... Каква је то слатка прича била! Пчеле су се нерадо подизале са појединих речи, двоструко отежале од миља.

[...]

МОЖЕШ СМАТРАТИ ДА СИ ЗАДОБИО ВЕНАЦ СЛАВЕ

Одмах за дедом и ја сам прекорачио камени праг Ехеј двора. Унутрашњост грађевине је у педаљ пратила скромност спољашњости. Угранали жбунови леске, широки листови папрати, поподне које се одмарало на маховини, урушени комади притесаног камена, крзав квадрат неба, било је то све што се могло видети. Гледао сам деду испод ока и питао се како ће он сада поправити тако незанимљиво стање ствари.

– И Александар Македонски је прихватио позив – наставио је деда. – Сјај своје позлаћене опреме морао је да одложи пред вратима, у старчевом дому је било мало светлости, тек да се назре земљани под, грубо

НЕПОЗНАТЕ РЕЧИ

ат – коњ племените расе

амбар – дрвена зграда у којој се на селу чувају житарице

просенити – истањити се, проредити се од дуге употребе

педаљ – мера за дужину једнака размаку између врха палца и врха средњег или малог прста кад се испруже

притесан – камен који није потпуно истесан, који није потпуно обрађен

крзав – овде: искидан

резано покућство, на зидовима пар разпетих кожа, о клиновима неколико глинених крчага. На загашеном огњишту налазила се посуда са неким јелом оскудног изгледа. „Добро дошао!”, рекао је старац прегласно, како и говоре они који дуго живе у осами, па је покретом руке упутио госта ка столу на који се, кроз једини отворен прозор, ослањао коси стуб од сунчевих зрака. Александар Македонски је закорачио у правцу поздрава. „Ковча краљевства које ивичи свет!”, објаснио је старац када се гост нашао за столом прекривеним пергаментима и папирима, бројним перима и зделицама. „Омотри, немаш куд да журиш, овде су сва три времена у мојој власти!”, узвикнуо је самозвани господар ивице света, извукао из невидљивог џепа парче ћутања, спустио свој трножац и свом тежином сео на њега.

Унутар рушевине букова клада која се ослањала на два камена учинила се згодним местом за чекање. Један је гуштер, ненавикао да се плаши људи, са досадом подигао дремљиве капке, да би наставио да снује. Деда и ја смо седели и трошили ћутање. Колона мрва се грабила око мрва, вукла их, носила некуд под земљу. Отуда тамо, под земљом, толико тишине, помислио сам. Време је стајало или протицало, нисам био сасвим сигуран у своје осећање.

– Да! – изненада се пренуо деда, мрави се разбежаше. – На тим папирима, које је Александар разгледао, беху записане сваковрсне приче о овоме и ономе, о крилатим коњима, о пламеним птицама, о делтама месечине, о чаробњацима, ратовима, љубавима, изворима и о чему све не. Александар Македонски је читао и читао. Господар ивице света је све радио сам, тимарио је оне крилате коње, подизао птиће пламених крила,

НЕПОЗНАТЕ РЕЧИ

ковча – копча

делта – ушће реке које се грана на више рукаваца

од мракова чистио делте месечине, рашчешљавао дуге косе лепотица, био је дворска луда и мудрац, ковач и златар, владар и поданик... Када је Александар Македонски устао, пошто је управо читао нешто о мозаицима, огртач му више није додиривао земљани под, крајеви његовог плашта падали су по најлепшем мозаику сачињеном од комадића хиљада боја! „Видиш, како напишем, тако и буде!”, рекао је господар ивице света подижући се са свог трonoшца. „Твоје се краљевство не може освојити, оно није стварно, оно не постоји?”, питао је Александар. „Ох, гресиш, не постоје само облици без ивица! Ивице су те које одређују размере ствари!”, покушао је да објасни старац.

– Свет је тепсија обрубљена приповедањем – поновио сам дедину изјаву од јуче.

– Тако је некада било – сагласио се он. – Али, да довршим. Господар ивице света је спремио гозбу од својих најуспелијих описа. Јела се риба која мрест спушта негде око месеца, пило се вино које зри на самој стрмини краја света, тамо где су чокоти најближи зрацима сунца. А тада, изнебуха, док се пред Александровим очима скромна кућа преметала у палату небројених прозора и врата, зачуше се повици у дворишту. Домаћин и гост одложише пехаре од биљура и изађоше из двора. Александар Македонски уз муку познаде гласника којег је у престоницу одаслао још првог дана похода, некада тек дечак, сада готово прави човек, придошлица је задихано узвикивао са запенушаног коња. „Господару! Господару, напокон вас сустигох! Носим лоше вести! Господару, царством се проносе злуради гласи да мртви сте! Спремају се нереди, око власти почело је гложење!” Александар пребледе, дохвати се сјаја своје опреме и истог трена хтеде узјахати, али домаћин, старац са трonoшцем испод мишке, спусти руку на његово раме. „Куда, Александре? Зар ниси дошао да освојиш ивицу света? Можеш сматрати да си задобио и овај венац славе! Гласниче, овде није твоје место, одмах се врати одакле си стигао! Разнеси свуда по унутрашњости да је Александар Македонски остао у краљевству које је обруч свих познатих обличја!”

– Е, сада си претерао! – рекао сам, и мада нисам знао зашто то чиним, устао сам да пођем натраг. – Ако ти није знано, Александар Македонски је умро веома млад у својој престоници!

– Зар сам ја тврдио нешто друго? – остао је деда да седи на клади поред уснулог гуштера. – Дабоме да је умро када је срео ходочасника са клобуком и совом ушаром поврх тог сламнатог гнезда. Сусрет са њим нико не преживи, па ни Александар то није могао, мада је био владар целог света. Успут, пошто видим да си кренуо назад, знаш ли где је гроб Александра Македонског?

– Не – одговорио сам. – То нико не зна.

Деда је значајно ћутао. Из траве су се опрезно помаљали мрави вребајући свој плен од мрвица тишине.

– Хеј! – узвикнуо сам. – Шта хоћеш да кажеш?

– Ехеј! – одговорили су зидови Ехеј двора или је то мој глас одјекнуо као на ивици неког пространства несагледиве ширине.

НЕПОЗНАТЕ РЕЧИ

мрест – икра, рибља јаја

биљур – горски кристал

обличје – облик

клобук – шешир

МРАВИ СУ ВУКЛИ ВЕЛИКЕ ТРОШИЦЕ ТИШИНЕ

Заиста, изгледа да је много шта на свету било истумбано. Повратак је био несразмерно кратак. Иако је, када смо кренули назад, био готово први сумрак, пред кућу смо стигли у исто доба дана, смркло се највише за један корак.

– Учини ми услугу – замолио је деда када смо ушли у двориште. – Вечерас ти промени завесе на прозорима. Одабери неке светлије, без облака, ако може са извезеним пуним месецом.

– Добро – одговорио сам. – А ти? Куда ћеш?

– Само мало да се одморим на клупи – одговорио је он.

Ушао сам у кућу. Чудно, газио сам по тишини. Зар је баки успело да помете све то, готово цео век расипано крцкање пода, уморно дисање греда, лупкање прозора, пуцкетање креча и протезање пукотина. Неко је преко огледала у ходнику пребацио црну мараму. Неко је оставио отворена врата од дедине собе. Неко је лежао скрштених руку на одру у средини собе. Воштаница је титрасто осветљавала лице умрлог, бледо лице мог деде.

– Шта је са тобом? – питао је отац или мајка, сви у жалости имају слична лица и гласове.

– Био сам далеко, веома далеко – рекао сам. – Када се то догодило? Како?

– Повикао је ехееј – заплакала се бака. – А онда је нешто пукло, као када се струна прекине...

– То није могуће! По обичају, он претерује! – истрчао сам из куће.

На клупи у дворишту није било никог, превиди ли се зеленкаста сенка једног заборавног гуштера. Неколико размилелих мрава је вукло велике трошице тишине. У даљини се зачуо хук сове ушаре. Нешто је крцнуло испод мог стопала. Сагнуо сам се и видео сламку и три беле, добро оглодане миш-је кошчице. Мрави су под земљу спретно увлачили ћутање. Изнад свега се, лагано, издизао пун круг месечине.

НЕПОЗНАТЕ РЕЧИ

трошица – мрвица

одар – лежај на који је положена преминула особа

воштаница – воштана свећа

титрасто – трепераво

УТИСЦИ О ПРОЧИТАНОМ

Размисли о својим утисцима о прочитаном тексту. Који део приче Горана Петровића највише заокупља твоју пажњу. Због чега? Шта је у испричаном необично, а шта неочекивано? Шта је у њој потресно? Упореди причу Горана Петровића са причама које си до сада читала/читао. Истакни сличности и разлике. Шта ову приповетку повезује са бајком?

ИСТРАЖУЈЕМО

БЕЛИ ХЛЕБ ОД ПРЕТЕРИВАЊА

Упореди и истакни разлику између бакиног и декиног приповедања. Ако су то два различита стила, чији ти се начин причања приче више допада? Објасни свој одговор. Како деда коментарише бакину тврдњу о претеривању? Зашто деда сматра да је његов бели хлеб од претеривања нарочито слadak и хрскав?

Размисли зашто је дедина прича названа белим хлебом. Пре него што уобличиш одговор, присети се породичних свечаности на којима хлеб има врло важну улогу.

ГОЗБА ОД НАЈУСПЕЛИЈИХ ОПИСА

Како замишљаш старца господара ивице света? На који начин проводи време у својој скромној кући? Како се старчева неугледна кућа преображава у раскошну палату? Размисли о старчевој тврдњи да све што напише тако и буде. Ко је онај за кога се може рећи да што напише, то и буде? Објасни како машта и лепа прича чине стварност другачијом.

КУДА, АЛЕКСАНДРЕ?

Ко је био Александар Македонски? Шта је била његова највећа освајачка жеља? Како се он нашао у колиби господара ивице света? Какве вести доноси задихани гласник? Због чега Александар Македонски не може да одјаше са гласником и умири нереде у свом царству? Како разумеш старчеву тврдњу да је Александар Македонски задобио још један венац славе? Да ли таква судбина Александра Македонског нешто наговештава? Објасни свој одговор.

Е, САД СИ ПРЕТЕРАО!

Зашто се дечак љути на деду и сматра да је претерао? Како деда реагује на дечакову љутњу? Објасни смисао дединог значајног ћутања. Шта је у том ћутању, по твом мишљењу, значајно?

ЧУДНО, ГАЗИО САМ ПО ТИШИНИ

У првом делу приповетке сазнајемо да деда нерадо препушта укућанима да промене завесе на прозорима. Због чега деда баш дечаку, а не баки или дечаковим родитељима, препушта промену завеса? Како изгледају завесе које деда жели на прозорима? У чему се огледа њихова посебност и лепота?

Зашто се дечаку чини да је кућа испуњена само тишином и да је бака успела да помете сваки звук? Опиши како дечак реагује на вест да је деда умро. Зашто дечак узвикује да је дедина смрт немогућа и да деда опет претерује? На који начин природа учествује у дечаковом туговању? Размисли како ће деда заувек живети у дечаковом срцу и мислима. Упореди сећање на деду са сећањем на Александра Македонског. Шта им је заједничко? Шта је велико, важно или лепо остало за чувеним војсковођом и дедом једног дечака?

ЗВУЦИ ПРОШЛОСТИ

Митови многих старих култура приповедају о бесмртној птици неописиве лепоте. Верује се да је први народ који је исплео причу о птици која никада не умире био египатски народ. Наиме, Египћани су сматрали да се чудесна птица рађа из воде, баш као и Сунце. Поредeћи је са Сунцем, Египћани су птицу замишљали као црвену или златну. Грци и Римљани преузели су и помало изменили египатску причу и тако је свет добио феникса – птицу која сваких петсто година нестане у пламену, а потом се из пепела наново рађа, спремна за нови живот. Касније, када се појави хришћанство, птица феникс постаће симбол Христовог васкрсења. О чудесној птици која ублажава страх од смрти и нестајања, јер се увек наново рађа, говоре многи други народи и њихове културе, попут јеврејске, кинеске или словенске. Наравно, птица је у свакој култури позната под другим именом. Заокружи слово испред назива за ову птицу који користе словенски народи.

а) бену

б) милкам

в) жар-птица

УПОЗНАЈ АУТОРА

Горан Петровић

Горан Петровић (1961) прозни и драмски писац. Рођен је у Краљеву. Студирао је југословенску и српску књижевност на Филолошком факултету у Београду. Аутор је збирке приповедака *Осврво и околне њриче*, романа *Айлас описан небом*, *Ойсада цркве Свейої Сйаса*, *Сийни-чарница „Код срећне руке“* и драме *Скела*. Његова дела преведена су на многе светске језике. Добитник је свих важнијих књижевних награда у Србији и неких међународних признања, изузетно је популаран и читан у Русији. Члан је Српске академије наука и уметности.

⚙ КО ЈЕ АЛЕКСАНДАР МАКЕДОНСКИ?

У сарадњи са наставником/наставницом историје и неколико другара из одељења, користећи, рецимо, PowerPoint, припреми презентацију посвећену Александру Македонском. Усредреди се на легенду о његовом необичном рођењу, распитај се ко је био његов учитељ, како је Александар постао најславнији освајач свог времена. Не заборави да објасниш зашто је Александар баш Македонски, а на крају презентације обавезно подсети разред на многобројне филмове посвећене овом великом војсковођи. Након одгледање презентације можете разговарати због чега су живот и освајања Александра Македонског били инспиративни филмским уметницима, али и писцима као што је Горан Петровић.

Александар
Македонски (мозаик),
Помпеја, Италија

⚙ О КРИЛАТИМ КОЊИМА

У делу приповетке у ком се говори о Ехеј двору помињу се крилати коњи. У грчкој митологији чувени је крилати коњ Пегаз, међутим, и српска митологија има крилатог коња. Уколико волиш приче о митолошким бићима, истражи о ком коњу је реч. Почетак твог истраживања може бити народна епска песма *Женидба краља Вукашина*. Своје истраживање представи разреду у литерарној форми или направи пано којим можете украсити своју учионицу или кабинет за српски језик.

ТЕСТ 3

1

1. Поред имена књижевног јунака **упиши** број који стоји испред назива књижевног дела у коме се тај јунак појављује.

1. Дечак и њас	__ Гиле
2. Шала	__ Анди
3. Чича Јордан	__ Нађењка

Заокружи слово испред тачног одговора.

1

2. На основу кратке биографије, препознај о ком писцу је реч.

Рођен у Сенти. У историји српске књижевности заузео је веома важно место као један од најзначајнијих писаца 19. века. Његови романи, као што су *Пољ Гаира и њој Сира*, *Ивкова слава* и *Зона Замфирова*, којима је дочарао атмосферу српских градова и села користећи се и хумором, екранизовани су крајем 20. и почетком 21. века.

У питању је _____.

(упиши име и презиме аутора)

1

3. Који облик приповедања препознајеш у одломку из *Десетице* Ивана Цанкара?

Она танка, излизана, сребрна десетица, каквих већ одавно нема. Кад сам је узео у руку, обузело ме блажено осећање. Све је уздрхтало, заталасало се у мени, подигло ме увис, као у пламену љубави. Видео сам ону драгу, увелу, дрхтаву руку која је међу прстима држала последњу десетицу и најзад је спустила у писмо. Јер десетица је била последња, то сам знао, као да је на њој било записано.

Облик приповедања: _____.

1

4. У одломку из *Приче о лојџи* Стевана Раичковића **подвуци** поређење.

Разговор је трајао прилично дуго: фудбал је стајао педесет два динара, а ми смо између себе сакупили свега седам. Недостајало нам је још 45. А динар је у нашим очима био велик као петоспратница.

1

5. **Заокружи** слово испред назива за књижевну врсту којој припада *Шала* Антона Павловича Чехова.

- а) шаљива прича
- б) новела
- в) бајка

Заокружи слово испред тачног одговора.

Бодови	Оцена
5	5 😊
4	4 😊
3	3 😐
2	2 😞
1	1 😡